

ANDRZEJ MICHAŁOWSKI*

PROF. DR. DR. H.C. MULT. MICHAEL MÜLLER-WILLE – SZKIC DO PORTRETU BADAWCZEGO

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Michael Müller-Wille urodził się 1 marca 1938 r. w westfalskim Münster. Tu ukończył w roku 1958 liceum Paulinum i rozpoczął studia prehistoryczne oraz z archeologii klasycznej i geografii na Westfälische Wilhelms-Universität Münster. Studiował także prehistorię Skandynawii i geologię czwartorzędu na Uniwersytecie w Uppsali. Był również studentem Uniwersytetu w Montpellier. W 1964 doktoryzował się na uniwersytecie w Münster. W latach 1964-1965 pracował w Rheinisches Landesmuseum Bonn. Od roku 1965 związał się z Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, gdzie do roku 1976 był asystentem i wykładowcą. W 1970 r. habilitował się na Uniwersytecie Johanna Gutenberga w Moguncji, gdzie od 1976 do 1981 był profesorem zwyczajnym w Institut für Vor- und Frühgeschichte, pełnił też tam funkcję Dziekana Wydziału Historii i Kulturoznawstwa (Dekan des Fachbereichs Geschichts- und Kulturwissenschaften), był również Vertrauensdozent Studienstiftung des Deutschen Volkes. W roku 1981 powrócił do Kilonii na Uniwersytet Christiana-Albrechta do Institut für Ur- und Frühgeschichte. W latach 1986-1987 pełnił funkcję Dziekana Wydziału Filozoficznego (Dekan der Philosophischen Fakultät), by w latach 1989-1991 zostać Rektorem Uniwersytetu w Kilonii. Do przejścia na emeryturę w roku 2003 zatrudniony był jako profesor zwyczajny w swoim macierzystym Instytucie.

W zainteresowaniach badawczych już od początków kariery naukowej Michaela Müller-Wille dominowała fascynacja archeologią osadniczą. Jeszcze w czasach studenckich zainteresował się możliwościami archeologicznego śledzenia form użytkowania gruntów uprawnych zarówno dla czasów pradziejowych, jak i wieków średnich. Zagadnieniu temu poświęcił swoją dysertację doktorską, w której zaprezentował pionierskie, z punktu widzenia metodyki ówczesnej archeologii, rozważania dotyczące identyfikacji pól uprawnych w epoce żelaza, na terenach południowego pobrzeża wschodniej części basenu Morza Północnego (Müller-Wille

* ORCID 0000-0003-1778-9725; Wydział Archeologii UAM, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, e-mail: misiek@amu.edu.pl.

1965; 1968). Dalsze studia prowadzone przezeń nad zagadnieniem możliwości poznania krajobrazu osadniczego to niewątpliwie próba odtworzenia historii osadnictwa wschodniego Szlezwiku i wybrzeża północnofryzyjskiego, poczynając od epoki brązu, a na wczesnym średniowieczu kończąc (np. Müller-Wille 1977a; 1979; 1984a; 1984b; Müller-Wille, Higelke, Hoffmann i Petersen 1976; Müller-Wille, Higelke, Hoffmann i Kühn 1979; Müller-Wille i Voss 1973). Te studia wpłynęły na rozwinięcie przez prof. Michaela Müller-Wille niezwykle interesującego i nowatorskiego nurtu badawczego, mającego za zadanie odtworzenie dziejów strefy obszarów wybrzeży morskich.

Z nurtu studiów osadniczych wyrastają także zainteresowania prof. Michaela Müller-Wille dziejami wczesnośredniowiecznej Europy Środkowej, w tym w szczególności sposobem również ówczesnej Słowiańszczyzny. Kamieniem milowym dla tych rozważań stały się badania grodu w Stargardzie Wagryjskim (Oldenburg im Wagrien) i jego zapleczu osadniczego. Gród rozwinął się tam między rokiem 780 a 840. Jego zasięg w końcu VIII w. poszerzony został ku wschodowi, by zrobić miejsce dla rezydencji książąt panujących nad słowiańskim plemieniem Wagrów. Od południa natomiast badania potwierdziły rozwój otwartego podgrodzia. Prace o charakterze interdyscyplinarnym prowadzone były przez Michaela Müller-Wille w kontekście szeroko pojętych studiów nad tłem środowiskowym, w tym próby uchwycenia zachodzącej w nim antropopresji. W tym nurcie badań rozwijały się też te, które związane były z poznaniem problematyki ośrodków wczesnomiejskich w basenie Morza Bałtyckiego (np. Müller-Wille 1977b; 1988; 1991; 1998a).

Drugi niezwykle ważny nurt w zainteresowaniach naukowych prof. Michaela Müller-Wille łączył się z zagadnieniami dotyczącymi zachowań funeralnych społeczności basenu Morza Północnego i Bałtyckiego. Tę problematykę uczynił on tematem swojej rozprawy habilitacyjnej (Müller-Wille 1969). Ustalenia poczynione w tejże rozprawie były efektem studiów nad niezwykle interesującym zjawiskiem, jakim były groby w łodziach. Wykorzystanie w celach sepulkralnych jednostek pływających nie należało we wczesnym średniowieczu do rzadkości w basenie Morza Bałtyckiego i chociaż zwyczaj ten rozpowszechniony był głównie wśród Skandynawów, widzimy je również na terenach słowiańskich i bałtyjskich. Ówczesne studia prof. Müller-Wille wniosły znaczący wkład w tę tematykę, jego praca zaś do dzisiaj jest powszechnie cytowana przez badaczy zajmujących się obrzędkiem pogrzebowym społeczności wczesnośredniowiecznej Europy. Dzieło to stało się inspiracją do dalszych studiów tegoż badacza nad kwestiami wynikającymi z obserwacji poruszanej weń problematyki. Kwestie grobów w łodziach stały się inspiracją do powstania dalszych jego prac, poświęconych temu zagadnieniu (m.in. Müller-Wille 1974; 1976a; 1978a; 2002 2007). Równolegle zajął się także innymi aspektami, wynikającymi z bogatej problematyki średniowiecznych grobów elitarnych, które analizował w swych kolejnych, licznych tekstach (zob. np. Müller-Wille 1978b; 1985; 1997; 2006). Stworzyły one podstawy do głębszych analiz

w prezentacji elit ówczesnych społeczeństw (Müller-Wille 1996). Ostatnimi laty jego ogromne zainteresowanie wzbudziło polskie odkrycie cmentarzyska elitarnego o cechach skandynawskich, dokonane na stanowisku w Bodzi, położonym na Kujawach. Jego studia poświęcone materiałom z tegoż stanowiska wniosły dla wiedzy o tym fascynującym odkryciu niezwykle znaczący wkład (Müller-Wille 2014; 2015; 2016).

Profesor Michael Müller-Wille był doskonałym źródłoznawcą. W jego piśmiennictwie liczne są przykłady tekstów, gdzie opracowuje pojedyncze przedmioty, z wielkim zapałem kreśląc ich charakterystykę na szerokim tle porównawczym. Również w szerokim kontekście dokonywał pełnych opracowań stanowisk zarówno funeralnych, jak chociażby cmentarzyska w Thumby-Bienebek (Müller-Wille 1976b), jak i wspomnianych już wcześniej osad.

Osobnym przedmiotem zainteresowania prof. M. Müller-Wille było religioznawstwo. Tu również, opierając się na swoich doświadczeniach wynikających ze studiów nad obrządkiem pogrzebowym i systemem społecznym wczesnośredniowiecznej Europy, potrafił przedstawić niezwykle erudycyjny obraz zmian zachodzących w wierzeniach ówczesnych społeczności, ich przejawach czytelnych w odpowiadającej im kulturze materialnej, związanych z rozprzestrzenianiem się chrześcijaństwa wśród plemion germańskich (np. Müller-Wille 1994; 1998b; 1998c). Z tym zagadnieniem wiąże się także kwestia poruszanego w piśmiennictwie Profesora problemu badań pogańskich miejsc ofiarnych (Müller-Wille 1984c; 1989c).

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Michael Müller-Wille był członkiem licznych komisji Deutsches Archäologisches Institut w Bonn, w tym Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Institutes; Eurasien-Abteilung Berlin; Kommission für Allgemeine und Vergleichende Archäologie, Förderkommission Ostpartnerschaften.

Był także członkiem licznych rad muzealnych oraz instytucji badawczych w Niemczech oraz w Europie, w tym między innymi: Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas (GWZO) Leipzig; Deutsches Schiffahrtsmuseum Bremerhaven; Centre of Maritime Archaeology Roskilde, Institut für Landesforschung der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Forschungs- und Technologiezentrum (FTZ) Büsum, Stiftungsrat Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf, Societ  Royale des Lettres de Lund; Vetenskaps-societeten i Lund; Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften Hamburg; Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz; Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien Stockholm; Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Wieloletni recenzent projektów eksperckich i komitetu długoterminowego w Deutsche Forschungsgemeinschaft.

Za swoją działalność, jaką prowadził na rzecz rozwoju nauki, nagradzany był licznymi odznaczeniami, takimi jak: Złoty Medal Łomonosowa Rosyjskiej Akademii Nauk (1999), Alexander von Humboldt Foundation Honorary Research

Fellowship Polen (2004), Königlich Schwedischer Nordsternorden (2004). Uzyskał także zaszczytne tytuły Doktora honoris causa uniwersytetów w Umeå (1989), Poznaniu (1993) i Yorku (2001).

Trudno jest w tak krótkim tekście pomieścić tak wybitną postać. Chcąc to zrobić, można stworzyć wówczas tylko pewien drobny szkic – szkic, stanowiący jedynie zaznaczenie tych najważniejszych dokonań Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Michaela Müller-Wille. Szkic, który zasadniczo dotyka zaledwie tych niezliczonych aspektów życia naukowego i akademickiego, którymi badacz ów się zajmował. Doskonały organizator, administrator, ale przede wszystkim wielki uczony, którego największą pasją naukową była zawsze archeologia. Ta wczesnego średniowiecza zdominowała niewątpliwie piśmiennictwo prof. Michaela Müller-Wille. Znacząca większość jego tekstów była poświęcona temu właśnie okresowi. Oczywiście, jak na takiego erudyty przystało, pojawiały się w trakcie jego przebogatej kariery naukowej także prace dotyczące wcześniejszych epok, od neolitu, przez brąz po czasy historyczne. W tym nurcie dominowały przede wszystkim te, które dotyczyły schyłku wpływów rzymskich i doskonale znanego mu okresu wędrówek ludów.

Niemniej najznamienitszy wkład wniósł on w prezentację styku światów germańskiego i słowiańskiego. I to nie tylko w kontekście swych myśli przelanych w setki stron tekstów, ale także licznych projektów badawczych, konferencji i innych realnych spotkań z uczonymi z tych krajów, których sięgały jego prace naukowe. Jego kontakty, jeszcze w dobie „żelaznej kurtyny” dawały ogromną szansę rozwoju badań naukowych po obu jej stronach, którym z wielkim zaangażowaniem patronował. Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Michael Müller-Wille był bowiem wielkim przyjacielem słowiańskiej archeologii. W tym poczesne miejsce zajmowali w jego sercu polscy, a w szczególności wręcz sposób poznańscy archeolodzy. Wspierał on swym autorytetem ideę wspólnych badań i wymiany pracowników między ośrodkami archeologicznymi w Poznaniu i Kilonii, w której także sam brał aktywny udział. W semestrze letnim roku akademickiego 1983/1984 prowadził w Instytucie Prahistorii UAM cykl wykładów na temat badań najstarszych ośrodków miejskich powstających w strefie Bałtyku i Morza Północnego oraz poświęconych zagadnieniu wymiany handlowej w najstarszych fazach wczesnego średniowiecza.

Będąc już na emeryturze, nadal współpracował z poznańskim ośrodkiem archeologicznym, publikując swoje teksty w roczniku „Slavia Antiqua” (Müller-Wille 2009) oraz monografiach zbiorowych (Müller-Wille 2015). Zawsze serdeczny i gościnnie, chętnie wspierał swą ogromną wiedzą naukową poznańskich stypendystów odwiedzających Institut für Vor- und Frühgeschichte CAU.

Odszedł od nas w dniu 14 listopada 2019 w swojej ukochanej Kilonii, z którą związał swe najlepsze lata kariery zawodowej i życia rodzinnego. Pustkę po odejściu tak wybitnego Uczzonego będzie niezwykle trudno wypełnić, jednak jego spuścizna naukowa powoduje, iż tak naprawdę jest cały czas wśród nas. Jego myśl nie zagasła i nigdy nie zgaśnie – płonąć będzie jasnym światłem we wszystkich pracach, które przywołają dzieła tego Wybitnego Badacza, tak jak latarnia morska

– wskazując podążającym za nim nowym pokoleniem coraz to inne porty, do których jemu samemu nie było dane już dotrzeć.

Cześć Jego pamięci!

BIBLIOGRAFIA

- Müller-Wille M. 1965, *Eisenzeitliche Fluren in den festländischen Nordseegebieten. Landeskundliche Karten und Hefte der Geographischen Kommission für Westfalen*, Siedlung und Landschaft in Westfalen 5, Münster.
- 1968, *Vor- und frühgeschichtliche Ackerfluren in Schleswig-Holstein*, w: *Führer zu vor- und Frühgeschichtlichen Denkmälern*, Band 9, Schleswig-Haithabu-Sylt, Mainz, s. 70-76.
 - 1969, *Bestattung im Boot. Studien zu einer nordeuropäischen Grabsitte*, „Offa“ 25/26, 1968/69, s. 5-203
 - 1974, *Boatgraves in Northern Europe*, „The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration“ 3 (2), s. 187-204.
 - 1976a, *Das Bootkammergrab von Haithabu*, Mit Beiträgen von O. Crumlin-Pedersen und M. Dekówna. Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 8, Neumünster.
 - 1976b, *Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumbby-Bienebek* (Kr. Rendsburg-Eckernförde), Teil 1, „Offa-Bücher“ 36, Neumünster.
 - 1977a, *Bäuerliche Siedlungen der Bronze- und Eisenzeit in den Nordseegebieten*, w: H. Jankuhn, R. Schützeichel und F. Schwind (Hrsg.), *Das Dorf der Eisenzeit und des frühen Mittelalters. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge* Nr. 101, Göttingen, s. 153-218.
 - 1977b, *Hedeby*, „Nautical Archaeology“ 6, s. 168.
 - 1978a, *Das Schiffsgrab von der Ile de Groix (Bretagne). Ein Exkurs zum „Bootkammergrab von Haithabu“*, Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 12, Neumünster, s. 48-84.
 - 1978b, *Frühmittelalterliche Prunkgräber im südlichen Skandinavien*. Bonner Jahrbücher 178, 1978, s. 633-652.
 - 1979, *Flursysteme der Bronze- und Eisenzeit in den Nordseegebieten. Zum Stand der Forschung über „celtic fields“*, w: H. Beck, D. Denecke und H. Jankuhn (red.), *Untersuchungen zur eisenzeitlichen und frühmittelalterlichen Flur in Mitteleuropa und ihrer Nutzung*, Teil 1 [Kongreß Göttingen 1975 und 1976], Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge Nr. 115, Göttingen, s. 196-239.
 - 1984a, *Mittelalterliche und frühneuzeitliche Siedlungsentwicklung in Moor- und Marschengebieten. Siedlungsforschung*, „Archäologie – Geschichte – Geographie“ 2, 1984, s. 7-41.
 - 1984b, *Mittelalterliche und frühneuzeitliche Siedlungsentwicklung in Moor- und Marschengebieten*, Tagungsbericht, Ebenda, s. 245-258.
 - 1984c, *Opferplätze der Wikingerzeit*, „Frühmittelalterliche Studien“ 18, s. 187-221.
 - 1985, *Frühmittelalterliche Bestattungen in Wagen und Wagenkästen*, „Archaeology and Environment“ 4, Umeå, s. 17-30.
 - 1988, *Hedeby und sein Umland. Archäologische Zeugnisse des Handels*, w: B. Härdh i in. (red.), *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in Honour of Berta Stjernquist*, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°. N°. 16, Lund, s. 271-278.
 - 1989, *Heidnische Opferplätze im frühgeschichtlichen Europa nördlich der Alpen. Die archäologische Überlieferung und ihre Deutung*. Sitzungsberichte Joachim Jungius-Gesellschaft 7, Heft 3, Hamburg.
 - 1991, *Frühstädtische Siedlungen und ihr Umland. Beispiele Haithabu und Ribe*, w: H. Brachmann und J. Herrmann (red.), *Frühgeschichte der europäischen Stadt. Voraussetzungen und Grundlagen*. Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie Berlin. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 44, Berlin, s. 226-236.

- 1994, *From Paganism to Christianity: A Regional Study – the South West Baltic*, w: M. Rindal (red.), *Three Studies on Vikings and Christianization. The Research Council of Norway*, KULTs skriftserie No. 28, Religionsskiftet No. 1 (Oslo 1994), s. 44-73.
- 1996, *Königtum und Adel im Spiegel der Grabfunde*, w: A. Wiczorek, P. Périn, K. von Welck und W. Menghin (red.), *Die Franken – Wegbereiter Europas*, Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben, Mainz, s. 206-221.
- 1997, *Les tombes royales à tumuli*, “Dossier d’ Archéologie“ 223, s. 32-37.
- 1998a, *Starigard/Oldenburg – Wolin – Novgorod. Besiedlung und Siedlungen im Umland slawischer Herrschaftszentren. Ein fachübergreifendes Forschungsprojekt*, w: Ch. Lübke (red.), *Struktur und Wandel im Früh-und Hochmittelalter. Eine Bestandsaufnahme aktueller Forschungen zur Germania Slavica. Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas e.V. Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa* 5, Stuttgart, s. 187-198.
- 1998b, *Zwei religiöse Welten: Bestattungen der fränkischen Könige Childerich und Chlodwig*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1998, Heft 1, Stuttgart 1998.
- 1998c, *The Cross as a Symbol of Personal Christian Belief in a Changing Religious World. Examples from Selected Areas in Merovingian and Carolingian Europe*, w: L. Larsson und B. Stjernquist (red.), *The World-View of Prehistoric Man. Papers presented at a Symposium in Lund, 5-7 may 1997*, arranged by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities along with the Foundation Natur och Kultur. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 40, Stockholm, s. 179-200.
- 2002, *Das Bootgrab von Balladoole*, Isle of Man. Deutsches Schiffsarchiv 25, s. 295-310.
- 2006, *Prunkgräber der Völkerwanderungs-und Merowingerzeit*, w: C. von Carnap-Bornheim, D. Krause und A. Wesse (red.), *Herrschaft – Tod – Bestattung. Zu den vor-und frühgeschichtlichen Prunkgräbern als archäologisch-historische Quelle*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 135, Bonn, s. 17-145.
- 2007, *Four Viking Age boat burials in comparison. Gausel – Scar – Kiloran Bay – Balladoole*, w: B. Hårdh, K. Jennbert und D. Olausson (red.), *On the road. Studies in honour of Lars Larsson*. Acta Archaeologica Lundensia in 4° N°. 26, Stockholm, s. 287-294.
- 2009, *Schmuckgut aus spätslawischen Fürstenburgen und Grablegen des obodritischen Herrschaftsgebietes*, „Slavia Antiqua“ 50, s. 299-318.
- 2014, *The Cemetery at Bodzia in a Broader European Context*, w: A. Buko (red.), *Bodzia. A Late Viking-Age Elite Cemetery in Central Poland. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages*, 450-1450, vol. 27, Leiden–Boston, s. 479-510.
- 2015, *Das Schwertgrab E864/I aus dem frühen 11. Jahrhundert von Bodzia, Kujawien*, w: A. Michałowski, M. Teska, M. Żółkiewski (red.), *Viator per devia scientiae itinera. Studia nad problematyką okresów przedrzymskiego, rzymskiego, wędrówek ludów i wczesnego średniowiecza*, Poznań, s. 327-337.
- 2016, *Cmentarzysko w Bodzi w kontekście odkryć w północno-zachodniej i wschodniej Europie*, w: A. Buko (red.), *Bodzia. Elitarny cmentarz z początków państwa polskiego*, Warszawa, s. 459-479.
- Müller-Wille M., Higelke B., Hoffmann D., Kühn J. 1979, *Geowissenschaftlich-archäologische Untersuchungen zur Landschafts- und Siedlungsgeschichte von Nordfriesland*, „Archäologisches Korrespondenzblatt“ 9, s. 223-239.
- Müller-Wille M., Higelke B., Hoffmann D., Petersen M. 1976, *Landschaftsentwicklung und Siedlungsgeschichte der nordfriesischen Marscheninseln und Watten im Einzugsbereich der Norderhever*, „Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet“ 11, s. 163-185.
- Müller-Wille M., Voss F. 1973, *Geomorphologische und archäologische Untersuchungen im Mündungsgebiet der Langballigau an der Flensburger Förde*, „Ebenda“, s. 123-127.